

22 İLDEN 23 İŞKOLUNDAN 680 İŞÇİ VE EMEKÇİ KADIN ANLATIYOR:

*Güvenceli İş,  
Şiddetsiz Yaşam ve  
Eşitlik İçin*

**GÜCÜMÜZ BİRLİĞİMİZ!**



**E**mek ve Gül olarak; pandeminin birinci yılına denk gelen 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'ne giderken, 22 ilde (Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Antep, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çorum, Denizli, Dersim, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mersin, Nevşehir, Tekirdağ ve Tokat), 23 farklı işkolunda (bankacılık, basın, belediye, büro, cam, depo, eğitim, eğlence, ev hizmetleri, gıda, hizmet, iletişim, madencilik, mağazacılık, metal, petrokimya, sağlık ve sosyal hizmetler, savunma, tarım, taşımacılık, tekstil ve turizm) ücretli çalışan 680 kadınla yapılandırılmış sorular içeren derinlemesine görüşmeler ve anketler gerçekleştirdik. Görüşmelerin tamamı yüz yüze yapıldı. Kadınlar yalnızca soruları yanıtlamakla kalmadılar. Anketleri ve görüşme formlarını işyerlerine, fabrikalara, atölyelere, ofislere götürerek; soyunma odalarında, kısıtlı çay ve yemek molalarında, servislerde, izin günlerinde, iş çıkışlarında kısıtlı imkanlarını zorlayarak, mesai arkadaşlarını da katarak bir parçası oldular bu çalışmanın. Yüzlerce kadın emek verdi. Bu çalışmanın yapılmasında yaşanan zorlukların kendisi dahi bugün kadınların yan yana gelme, birlikte konuşma ve çözüm üretme olanaklarının ne kadar daraltıldığını gösteren bir veri. Ancak kadınların tüm zorluklara rağmen bu buluşmalara dahil olabilmek için gösterdiği çaba, yan yana gelme ısrarımıza yanıt vermek için koşullarını zorlamaları, bunun için buldukları yaratıcı yol ve yöntemler de bir o kadar kıymetli, umut verici.

Yüz yüze gerçekleştirdiğimiz bu görüşmelerde şunları ortaya çıkarmak istedik:

**1- İşyerinde pandemi tedbirleri:** Hangi önlemler alındı? Bu önlemler yeterli miydi? Çalışanlar bu önlemler için mücadele etmek zorunda kalmışlar mıydı? Pandemi tedbirleri işçilerin birbiriyle iletişimini nasıl etkiledi?

**2- Çalışma koşulları, baskı ve denetimde yaşanan değişim:** Çalışma saatlerinde artma/azalma yaşandı mı? Çalışma saatleri içindeki dinlenme saatlerinde bir değişiklik yaşandı mı? Belirli bir sürede yapılan işin yoğunluğunda ve çalışan sirkülasyonunda nasıl değişimler oldu? Çalışma sisteminde, denetlenme biçim ve araçlarında, işyerinde kadınlara yönelik özel baskı ve denetim mekanizmalarında nasıl değişimler yaşandı?

**3- Evdeki yükler bakımından değişimler:** İşten eve gidildiğinde yapılan işlerde, bunlara harcanan sürede ne gibi değişiklikler oldu? Bakım sorununu nasıl çözdüler?

**4- Pandemi sürecinde hane içi ilişkilerdeki değişimler:** Pandemi döneminde ev içinde aile bireyleriyle ilişkileri nasıl etkilendi?

**5- Duygu durumundaki değişimler:** Şiddet riskleri arttı mı? Kadınların yaşadığı şiddetin boyutları değişti mi? Yorgunluk ve tükenmişlik duyguları ne noktada?

**6- Örgütlenme eğilimi:** Pandemi döneminde sendikali işyerleri ile sendikasız işyerleri arasındaki farkı nasıl değerlendiriyorlar? Sendikaların pandemi dönemindeki tutumu konusunda ne düşünüyorlar? İşyerinde mesai arkadaşlarıyla ortak hareket ederek elde ettikleri kazanımlar var mı? Farklı işyerlerinde pandemi döneminde neler olup bittiğine dair bilgileri var mı?

**7- Pandemi döneminde işçi ve emekçi kadınlar yaşadıklarının sorumlusu olarak kimi görüyorlar?**

## 1-PANDEMİ "ÖNLEMLERİ"

### **İşçiye 2-3 ayda bir maske verildi, İşyerinde temizlik de kadınların sırtına bindirildi!**

Çalışmamızın bu bölümünde pandemi sürecinde üretime ara vermeden, yer yer işçilerin fabrikaya kapatılarak üretimin sürdürüldüğü koşullarda, fabrika ve işyerlerinde salgının yayılımını önleyecek tedbirlerin ne ölçüde alın-dığını değerlendirdik.

Yaptığımız görüşmelerde, pandemi döneminde işyerlerinde alınan tedbirleri yetersiz bulan kadınların oranı yüzde 57, tedbirlerin kısmen yeterli olduğunu düşünen kadın işçilerin oranı yüzde 10, tedbirlerin yeterli olduğunu düşünenlerin oranı ise yüzde 30 oranında.

Tedbirlerin yetersiz olduğunu ifade eden kadınlar kalabalık çalışma ve mola ortamlarının (yemekhane, servis aracı ve çalışma ortamlarındaki) bulaş riskini yükselttiği konusunda hemen hemen benzer yakınmalarda bulundu, özellikle de tuvalet hijyeninden rahatsızlıklarını dile getirdi. En dikkat çekici nokta ise; işyerinde pandemi sürecinde artan temizlik ihtiyacının temizlik için yeni personel istihdam edilerek değil, üretimde çalışan kadın işçiler arasında paylaştırılarak "halledilmeye" çalışılması.

*"Fazla maske verilmesi ve tuvaletlerin daha sık temizlenmesi dışında bir önlem yok. Hatta bu ekstra temizliği de biz işçiler arasında paylaştırdılar, biz yapıyoruz. Yeterli değil yani." (Ankara, havalandırma sistemleri üreten bir fabrikada taşeron işçi, yaş 50)*

*"Mutfaklarımız çok pis. Bizim bölümden kadınlar seçildi, onlar mutfakları temizliyor. Çayı bile onlar koyuyor. Pazar günleri de dahil. Temizlik için personel almıyorlar, işçiler hem çalışıyor hem de diğer temizlik işlerini yapıyor. Tuvaletleri bile biz temizliyoruz. Dezenfektan konuldu ve günlük bir maske veriliyor. Onun dışında herhangi bir şey değişmedi. Bir de yemek yerken masaya daha az kişi oturuyor." (Bursa, tekstil fabrikasında kalite operatörü, yaş 52)*

Tedbirlerin yetersizliğine dikkat çeken kadınların bir kısmı da, işyerlerinde temel hijyen malzemelerinin kendileri tarafından sağlanması için uyarıldıklarını, bu konuda itiraz ettiklerinde ise aşağılamalarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etti.

*"Pandemi başladığında 1 defa ilaçlama yapıldı. Maske alırken bile bir sürü laf söyleyerek aldılar. 'Yok bir maskeyi bile kendiniz alamıyor musunuz' diye." (İstanbul, metal işçisi, yaş 28)*

*"Her bölümde dezenfektan olması lazımdı, kendim aldım. Maskeleri bile kendi imkanımızla alıyoruz, iş yeri 2-3 ayda bir maske veriyor, neyinize yetmiyor diyor." (Bursa, metal işçisi, yaş 41)*

*"Maskenin dahi en kalitesizi alınıyor, işyerinde kullandığımız maskeleri kendimiz temin ediyoruz. İlaçlama ve temizlik eksikliği çok fazla. Müdürlerin baskısı nedeniyle randevusuz gelenlerin de aynı anda daireye sokulması sebebiyle vatandaş yoğunluğu yaşanıyor ve sosyal mesafe uygulanmıyor." (İzmir, hizmet işkolunda kadrolu memur, yaş 39)*

İşyerinde pandemi tedbirlerinin yetersizliği konusunda denetimsizlikten, yönetici ile işçiler arasındaki eşitsizlikten şikayet eden kadınlar çoğunlukta, kadın işçilerle erkek işçiler arasındaki farka dikkat çeken kadınlar da oldu.

*"Önlem zaten yok. Müdür patron zaten kendini koruyor ama fabrikanın içinde özellikle erkek işçiler maskesiz bir şekilde geziyorlar. Genel denetim olacağı zaman önceden haber geliyor, herkese maske dağıtıyorlar. Onun dışında fabrika işçilere maske ve dezenfektan desteği yapmıyorlar. Pandeminin başında yemekhanede masaya iki kişi oturuyordu, fakat şimdi 5,6... Servislerimiz de çok dolu, sürekli 10 kişi ayakta kalıyor. Denetim filan hak getire..." (Bursa, tekstil dokuma operatörü, yaş 47)*

Tedbirleri yetersiz bulan kadın işçilerin bir kısmı ise pandemi sürecinde ilk başta alınan çeşitli önlemlerin zaman içinde iyice gevşetildiğini, işyerlerinde artan tek denetimin işçiler üzerindeki üretim baskısı haline geldiğini anlattı:

*"Bir başka ilçedeki atölyedeki işçi arkadaşlarımızı da bizim yanımıza getirdiler. Önce yine 1 metre olsa da sosyal mesafeye çalışıyorduk. Neredeyse birbirimize sarılıp öpecek mesafede çalışıyoruz şu an. Tuvaletlerde pandemi öncesi tuvalet kağıdı bile yoktu, pandemi sayesinde tuvalet kağıdına kavuştuk. Şimdi yemek sırasında bir aradayız, otururken mesafe bile koymuyoruz, ama yemekhanede yere birer metre mesafe stickerı yapıştırmışlar. 60 kadın 10 dakika içinde servise binmek için hızlı hızlı, iç içe giyiniyoruz. Önceden servislerde birer kişi oturuyorduk. Şimdi ikişerli. Biz de iş yerinde hastalık yokmuş gibi davranıyoruz artık. Bıktık. Yeni gelen müdürler bizlere baskı kurmaya başladı, 'Öbür atölyeden gelen işçi saatte 2000 adet yapıyor. Sen 1000 yapıyorsun. Bu neden böyle' diyerek..." (İstanbul, büyük bir iç çamaşırı markasına fason üretim yapan tekstil atölyesinde makinacı, yaş 50)*

İstanbul'dan 38 yaşında taşeron işçisi bir kadın, hasta olan işçilerin çalışmaya devam etmek zorunda bırakıldığını ve kendileri ile beraber çalışan enfekte işçiler olduğunu söyledi.

Yine İstanbul'dan 21 yaşındaki depo işçisi bir kadın da sosyal mesafe zorunluluğunun iş yerinde yalnızca mola esnasında geçerli olduğunu, çalışma sırasında mesafe zorunluluğunun kesinlikle gözetilmediğini ifade etti.

İşyerinde alınan pandemi tedbirlerini kısmen yeterli bulduğunu söyleyen kadınların iş yerinde alınan tedbirlerin pandeminin başında çok yetersiz olduğunu, salgının yayılımı arttıkça tedbirlerde iyileşme olduğunu ifade etmesi dikkat çekici. Bir başka dikkat çekici nokta ise; tedbirlerin kısmen yeterli olduğunu söyleyen kadınların yarısından fazlasının bu tedbirlerin çalışanların ortak tepkisi ve kimi zaman iş bırakma, kimi zaman imza toplama, kimi zaman toplu halde şikâyet gibi yöntemlerle alındığını, en temel pandemi önlemleri için mücadele etmek zorunda kaldıklarını ifade etmesi.

*"Pandeminin ilk aylarında kapıda kolonya dökmek dışında bir önlem yoktu. Maskeler geldi, dağıtım yapılırken kargaşa yaşandı. Bize sadece diyorlar ki mesafenizi koru. Yemeğe çıkıyoruz, 100 kişi sıraya giriyorduk. İşyerinde pozitif vaka sayısı arttı. Biz işçiler tepki gösterdik, önlemler öyle arttı. Şimdi az sayıda insanla yemekhanede yemek yiyoruz. Hemen ardından temizleniyor yemekhaneler. Bizim tepkimiz sayesinde çalışma alanlarını ayırdılar, günlük 5 tane maske dağıtılıyor. Ulaşabildiğimiz alanlara dezenfektan koydular. Temizlikçiler ve yemekhane çalışanları üzerindeki baskının arttığını gördüm. Önceden sadece ofisleri temizliyorlardı. Şimdi bizim çalıştığımız alanları da temizliyorlar. Servislerde ateş ölçüyorlar. Ek bir insan da almadılar. Memleketin her yerinde ciddi önlemler alınsaydı hastalık yavaşlardı. İşçileri de kapsayan kısıtlamalar ve tam önlemler alınsaydı hastalık gerilerdi. Bu da hükümet veya işverenin ihtiyaçlarımızı karşılaması anlamına geliyor. Ama bu pek mümkün değildi. Biz yıllardır vergi veriyoruz bir deprem olur bir felaket olur diye. Pandemi de bir felaket. Biz işçiler patronlar ve devlet için sadece bir kazanç kapısıyız. İnsan olarak bir değerimiz yok." (İstanbul, depo işçisi, yaş 35)*

Görüştüğümüz kadınlar arasında işyerinde alınan pandemi tedbirlerini yeterli bulan kadınların yüzde 75'i pandemi tedbirlerini "maske ve dezenfektan temini" ile sınırlı tutarak yanıt verirken yüzde 25'i ise iş yerinde nöbetleşe çalışma, evden çalışma gibi durumları bir önlem olarak değerlendirerek bu yanıtı verdiler.

## 2- ÇALIŞMA KOŞULLARI, BASKI VE DENETİMDE YAŞANAN DEĞİŞİKLİKLER

### İş Günü Kavramı Belirsizleşiyor

Araştırmamızın bu bölümünde çalışma saatleri, mola süreleri ve iş yoğunluğuna odaklandık. Çalışma saatlerinde genel olarak bir değişim yaşanmadığını belirten kadınların oranı yüzde 44,4 oldu. Artış yaşandığını söyleyenlerle (yüzde 22,4), çalışma saatlerinde düşüş yaşandığını söyleyenler (yüzde 22,4) arasında eşit bir dağılım gözlemleniyor. Çeşitli değişkenlere bağlı olarak çalışma saatlerini tam olarak tanımlayamayan yüzde 11'lik bir kesim bulunuyor.

Çalışma süresinin belirsizliğinde 2020 sonbaharında uygulamaya konan hafta sonu yasakları önemli bir değişken. "Haftalık çalışma saatim aynı. Fakat hafta sonu yasağı nedeniyle hafta içi daha uzun çalışıyorum" diye özetledi. Bu durum, özellikle kayıt dışı çalışan kadınlar için geçerli:

*"7 aydır çalışıyorum. Girdiğimden beri tek değişiklik hafta sonu yasaklarından dolayı iş günü azalması. Sigortasız çalıştığım için haftasonu çalışma iznim yok. Hafta sonları mecburen evdeyim" (Gaziantep, gıda, yaş 50)*

Belirsizliğin bir diğer kaynağı ise pandemi tedbiri adı altında uygulamaya konan esnek çalışma modelleri. Ücretsiz izin, kısmi çalışma ve nakdi ücret desteği (NÜT) belirli bir işyeri için belirli bir çalışma süresi tarif etmeyi neredeyse imkânsız hale getirmiş durumda. İşçiler, çoğunlukla "Bazen bazı bölümlerde bir süreliğine artıyor/azalıyor" ifade kalıbını kullanıyor. Kadınların bir kısmı, çalışıp çalışmayacaklarını o gün sabah işyerine gittiklerinde öğrenebiliyor örneğin. İstanbul'da büyük bir tekstil markasının deposunda çalışan 35 yaşındaki bir kadın tüm bu değişkenlerin tipik bir örneğini sundu: "İnternet satışına çalışan bölümlerde artış oldu. Diğer bölümlerde azalma yaşandı. Pandemi gerekçe gösteriliyor. Çalışma saatlerimiz aynı ama hafta sonu çalışma kalktı. Mesailer kalktı. Sürekli NÜT'e çıkartılıyor."

Öte yandan sağlık ve bakım hizmetlerinde çalışma saatleri insan bedeninin sınırlarını aşan bir boyuta varabiliyor. Sağlık emekçisi kadınlar kimi zaman 24 saat boyunca çalıştıklarını dile getirdi. Kurum içi bakım hizmetlerinde de tablo oldukça ağır. Ankara'da sosyal hizmetlerde yaşlı bakımında çalışan bir kadın, "Pandemi sürecinde vardiyalar kurumda kaldığımızdan dolayı 18 saat, bazen bunu da aşan çalışma saatlerimiz söz konusu oluyor" diyerek bu durumu örnekledi.

Büro/ofis emekçilerinin arasında yaygın olan evden çalışma uygulaması da belirsizliğin kaynaklarından biri. İstanbul'da bir sivil toplum kuruluşunda saha çalışanı olan 26 yaşındaki bir kadın, mesai kavramının amorflaşmasıyla dinlenme zamanının da ortadan kalktığına işaret etti:

*"Pandemi koşullarında esnek çalışma saatleriyle birlikte çalışma saatlerimiz arttı. Evden çalışma zamanlarında mesai kavramı kalmadı. Ofis çalışma saatleri azaldı ancak iş yükü nedeniyle akşam saatlerinde evden çalışma mecburiyeti oldu. Ofisten çalışma saatlerinin kısılmasıyla birlikte dinlenme saatleri kalktı. Özellikle ön safta telefon karşılayan çalışanlardan biri olarak yemek molası verme fırsatımız olmamakta, bilgisayar başında atıştırmalık ile geçiştirmektediriz. Evden çalışma süreçlerinde bütün gün ulaşılabilir olmak şartı olması da dinlenme fırsatı yaratmamakta."*



## Tedbir Lafta, Molalar Rafta, Yemek Ayakta

Çalışma saatlerindeki belirsizlik işyerinde dinlenme zamanını da belirsizleştiriyor. Görüştüğümüz kadınların yüzde 5'i belirlenmiş bir dinlenme süresinden bahsedemedi. Molaların arttığını söyleyenlerin oranı ise sadece yüzde 3. Bunlar da ağırlıklı olarak pandemi döneminde duran hizmet işkollarında, eğlence ve esnaf yanında çalışan kadınlar.

Kadınların yüzde 26'sı mola sürelerinin azaldığını söylerken, yüzde 5'i tümünden kalktığını ifade etti. Bir değişiklik yaşanmadığını ifade eden kadın işçilerin oranı yüzde 57. Yani salgın koşullarında daha fazla molaya ihtiyaç duyulduğu açıkken, görüştüğümüz kadınların yüzde 88'i yeterli mola süresinden mahrum olduklarını ortaya koydu.

Mola süresinde değişiklik yaşanmadığını söyleyenlerin oranının bu derece yüksek olması, kadınların sözlü anlatımlarıyla anlam kazanıyor. Kadınların çoğu, zaten pandemi öncesinde de mola sürelerini hiç kullanamadıklarını ya da çok az molaya çıkabildiklerini ifade etti. Bu, (ağırlıklı olarak mola sürelerinin değişmediğini ifade eden tıbbi sekreterler ve kayıt memurları bir tarafa bırakılacak olursa) sağlık işkolunda çalışanların neredeyse tamamının koşullarını tarif ediyor. Hemşireler ve bakım emekçileri bu durumun kaynağını "iş yoğunluğu" ile ifade ederken, örneğin, "Yemek, çay molamız mesleğimden dolayı mevcut değil, boşluk bulunca kullanıyoruz" diyen İzmir'deki bir anestezi teknikeri gibi "mesleğin doğası" ile açıklayanlar da var. Sağlık işkolunda yemek molalarının kullanılmasını doğrulayan bir başka veri ise hastane yemekhanelerinde çalışan taşeron işçiler:

*"[Sirkülasyon] covidli ya da temaslı olanlar çalışmadığı zamanlarda oldu sadece. İşten çıkarma olmadı, sadece karantinada olanların yerine işe alınanlar oldu. Sadece o kadar gün çalıştılar. Sonra karantinadakiler dönünce onlar tekrar çıktı... Üretim azaldı çünkü yemek yiyen insan sayısı azaldı. 1000 kişiden 250 kişiye düştü. İşyerinin kazancı da azaldı çünkü gıda maliyetleri arttı." (Ankara, yemekhane işçisi, yaş 43)*

Öte yandan, çeşitli sektörlerde, mola süre ve sayıları kağıt üzerinde değişmese de fiilen molaya çıkmanın imkansızlaştığını belirten kadınlar da oldu. Pandeminin bu tabloya katkısı ise özellikle yemek molalarında gözlemleniyor. Yemek molası 1 saat olan yerlerin yarım saate, yarım saat olan yerlerin de 15 dakikaya düşürüldüğünü ya da tümünden kalktığını söylemek mümkün. Çalışma anında, ayak üstü ya da masa başı karın doyurma hali neredeyse normalleşmiş durumda.

*"Öğle yemeği saati yarım saate düştü. Her yer kapalı olduğu için öğle yemeğini de evden getirip işyerinde yiyoruz." (İzmir, belediye işçisi, yaş 40)*

*"Sadece yemek molası, devlet zaten yarım saatlik bir mola veriyordu. Fakat 18 saatte bir makinaları birbirimize devretmemiz için, işin aksamaması için molalar 10-15 dakikaya düşürüldü." (Aydın, tekstil işçisi, yaş 31)*

*"4 saat kalıyoruz işyerinde. Yoğunluk olduğunda bazen tuvalete gitmeye fırsatımız dahi olmuyor. Yemek aramız yok. Bir boşluk bulursak, evden yanımıza birşeyler götürürsek yiyebiliyoruz." (Tekirdağ, büro emekçisi, 37)*

## Çalışma Yoğunlaşıyor, Sirkülasyon Artıyor

Görüştüğümüz kadınların yüzde 39'u iş yoğunluğunda belirgin bir artış yaşandığını ifade etti. Pandemi mesaisini ezici yükünü yüklenen sağlık çalışanları doğal olarak bu oranda başı çekiyor:

*"Hastalığın özelliği, sayıca çokluğu işimizi yoğunlaştırdı. Hastanın yanında refakatçi olmadığı için bakımı, tedavisi başta olmak üzere bütün ihtiyaçlarını biz karşıladık. Oldukça yoğun çalıştık. 24 saat nöbette 36 hastaya iki hemşire baktığımız oldu. Hem de ağır hastalara. Yoğun bakım gibi çalıştık zaman zaman." (İstanbul, hemşire, yaş 48)*

Gıda, metal gibi sanayi işkollarında, büroda ve depoda çalışan kadınlar iş yüklerinin önemli oranda arttığını ifade ettiler. "Az işçi maliyeti-çok kâr" denklemi iş yükünü katlıyor:

*"Daha az personelle daha çok iş yaptırılmaya başlandı, pandemiden önce yapılan iş şu anda neredeyse yarı yarıya kişiyle yapılıyor." (İstanbul, gıda, 46)*

İş güvencesinin yokluğu ve işten çıkarılma korkusu bu yükün altına girmeye zorluyor.

*"[İş yükü] Tabii arttı. Bir şey demesinler, laf gelmesin diye hiç işten kaytarmıyorum. Hatta sabit yerim de yok, nereye verirlerse oraya gidiyorum. Ustabaşı nereye yollarsa artık. Oradaki iş durumuna bağlı." (İstanbul, metal, yaş 43)*

Bununla birlikte günlük yevmiyeli çalışanların iş yoğunluğuna göre istihdam edildiği, tedbir maliyetlerinin kadınlar açısından sifira indirildiği bir düzen normalleşiyor:

*"Yeni yılla beraber zam aldık. Sigortalı çalışanlar asgari ücret alıyorlar. Ben günlük ücret alıyorum, 10 TL arttı. Sigortalı işçilerden öyle bir şey [işten çıkarma] yaşayan yok. Günlükçülerden 13 işçi işten çıkarıldı. Gıda sektörü olduğundan ve salgından dolayı hijyen ve sağlık konusunda ciddi bir denetim var. Erkekler bone takarken tüm kadınlara eşarp zorunluluğu var. Fıstık sezonu çok yoğun oluyor. Mal geldiğinde siparişler yetişsin diye fazla mesaiye kalıp 12 saat civarı çalışıyoruz. Ayda en az iki kere oluyor." (Gaziantep, gıda, 50)*

Metal ve elektrik-elektronik işkolunda çalışan kadınların anlatıları ise işçiler arasında Covid pozitif sayılarının yükselmesine bağlı artan iş yoğunluğuna tanıklık ediyor:

*"Mesai saatlerimiz artmadı ama iş yükümüz arttı. Pandemiden dolayı rahatsızlanan arkadaşlarımızın yerine biz bakmak durumunda kaldık. İşler yetişmeyince de bir sürü lafa maruz kaldık." (İstanbul, Esenyurt, elektronik, 28)*

*"Covide yakalanan arkadaşlarımızın işleri geldi. Yaş olarak ilerlediğimiz için artık kaldıramıyorum. İş yükümüz arttı, o yüzden tatil yok, ful çalışıyoruz." (Bursa, metal, 41)*

Hizmet işkollarında ise "az zamanda daha çok iş" kuralı işliyor. Bu nedenle iş yükünün arttığını ifade edenlerin başında büro çalışanları, bankacılık ve sosyal hizmet emekçileri geliyor. Tekirdağ'dan büro emekçisi 37 yaşındaki bir kadın "Evden de çalışıyoruz. Özellikle belirli bir dönemde çok yoğunluk oluyordu ve bunu normalde 8 saatte yaparken şimdi 4 saatte yapmaya çalıştık. Bu da iş yükümüzü artırdı" diye anlattı.

Görüştüğümüz kadınların yüzde 27'si işyerinde üretimin arttığını, yüzde 22'si azaldığını, yüzde 15'i değişmediğini ama çalışan sayısının azaltıldığını, yüzde 31'i ise değişmediğini ifade etti. Üretimin azaldığını söyleyenler arasında eğlence ve turizm sektörlerinde ve mağazalarda çalışan kadınlar öne çıkarken, petrokimya, metal, depo ve çağrı merkezi işçileri pandemi döneminde üretimin arttığını belirtti. İşçi sirkülasyonu bakımından görüşmecilerin yüzde 8'i işten çıkarmaların, 24'ü ise ücretsiz izinlerin arttığını ifade etti.

İşçilerin ücretsiz izne gönderilmesine paralel olarak dönemsel belirli süreli sözleşmeli işçi alımları gözlemleniyor. Kocaeli'de metal sektöründe çalışan 22 yaşındaki bir kadın, durumu "İşçi sirkülasyonu çok. 6 aylık sözleşmeli eleman alıp çıkartılıyorlar" diye özetledi.

3 aylık sözleşmelerin öne çıktığı tekstil sektöründe ise üretimdeki artış ya da azalmanın hızlı dönemsel değişimlere tabi olduğunu ve buna paralel olarak işçi sirkülasyonunun arttığını akılda tutmakta fayda var.

*"4 tezgah bakarken artık 6-7 tezgaha bakmaya başladık. [İş yoğunluğu] neredeyse yüzde 30 arttı. Eleman olmadığı için 2-3 kişinin yükünü tek kişiye yıkıyorlar. Sürekli işten çıkanlar, işe girenler değişiyor. Şu an İŞKUR'dan gelenler çok fazla. Son zamanlarda işe girenlerin çoğu İŞKUR'dan geliyor. Patron zaten parasını ödemiyor, onun da lehine oluyor. Biri patronun radarına yakalandığında hemen ücretsiz izine gönderiyorlar, işçi istifa edene kadar ücretsiz izinde bırakıyorlar." (Bursa, dokuma, yaş 47)*

*"İşlerin yoğun olduğu dönemlerde sözleşmeli işçi aldılar. İş yoğunluğu geçince çıkışlarını verdiler. Onun dışında sürekli çalışan işçilerin çıkışını vermediler. Sadece kendi çıkmak isteyenler işten çıktı." (İstanbul, tekstil, örmeci, yaş 24)*

İşverenlerin işçi çıkarmak yerine kısmi çalışma ödeneğiyle birlikte fabrikaları arası sirkülasyonu tercih ettiği örnekler de mevcut. Eskişehir'de 34 yaşındaki tekstil işçisi bir kadın "Patronun diğer fabrikasında kısa çalışmaya geçildiği için buraya oradan takviyeler oldu" diyerek bu durumu örneklendirdi.

## Denetim Sıkılaştı, Hak Talep Edene Baskı Arttı

İşyerinde denetim ve baskı açısından en çok dile getirilen şey üretim anında "çalışırken baskı"nın arttığı. Çalışırken izlenme ve denetlenme durumunun son derece yaygınlaştığını gözlemliyoruz. Ayrıca çalışma koşullarına itiraz edildiğinde, "hak talep edildiğinde" de baskının yoğunlaştığı en çok ifade edilen konular arasında.

İş yoğunluğuna bağlı olarak üretimde bir baskı hiyerarşisinin oluştuğu ve kadınların bu hiyerarşinin en altında olduğu ortada:

*"Genellikle hakarete maruz kalmıyoruz. Sadece işte hata yaptığımızda bazı ustabaşları azarlıyor. 'Bunu nasıl böyle yapmayı başardın? Nasıl dikkat etmezsin?' diyorlar. Kendi üzerindeki baskıyı bizim üzerimize gelerek üzerinden atmaya çalışıyor" (İstanbul, tekstil, 24)*

*"Yöneticilerden görüyoruz. Kolumuzu tutup silkelemek, bağırma vs. oluyor. Şefimiz şikayetçi olun dedi ama süreç ne oldu bilmiyorum. Hastanede herkes bize müdürümüz gibi davranma hakkını kendinde görüyor." (Ankara, yemekhane işçisi, 43)*

Kadınlara özel ayrımcılık ve baskılar sorulduğunda "daha az iş yaptıkları düşünüldüğü için daha düşük ücret aldıkları" sıklıkla dile getirildi. Bununla birlikte en çok ifade edilen şikayetlerden biri kadınların özel tuvalet ihtiyacı.

*"... özel zamanlarımızda fabrika dışına çıkmamıza izin vermiyorlar, özel zamanlarımız olduğunda tuvalete gitmek istediğimizde zorla söylesiyorlar insana." (İstanbul, depo, 30)*

*"Bir kadın namaza gidiyorsa ya da tuvalete gidiyorsa usta gelip hemen soruyor 'Nereye gitti?' diye. Erkeklerle bu yapıyor mu bilmiyorum ama bize yapıyor. Çok rahatsız oluyoruz. İşyerinde nereye gidebiliriz ki? Ustalar da erkek olduğu için regl olduğumuzda mesela bunu paylaşamayız." (Bursa, dokuma işçisi, 52)*

İşyerinde taciz söz konusu olduğunda ise "tutanak yeme" ve "işten atılma" korkusu belirleyici. Tacizci erkeğin cezalandırılması işyerindeki gücüyle bağlantılı görülürken, tacize uğrayan kadınlar cezalandırma riski altında:



*"WhatsApp gruplarımız var bizim iş yeri bilgilendirilmesi ile ilgili. Oradan bir işçi erkek arkadaşın kadın arkadaşın telefonunu alıp rahatsız ettiğini duymuştum. Bizim işyeri taciz konusunu önemsiyor. Tacize maruz kalan arkadaşlarımız buradan cesaret alarak yaşadıkları olayları direkt birim yetkililerine bildirebiliyor. Taciz yapan kişi eğer arkası sağlam değilse işten çıkartılmaya kadar gidiyor." (İstanbul, tekstil, yaş 32)*

*"Çok fazla erkeklerle çalışıyoruz. İş isterken 'güzelim bana iş versene' diyerek iş istiyorlar. Bunun gibi bir sürü olay yaşadım. Kavga ede ede çözüyorum. Geçenlerde bir olay yaşadım. Çalışan arkadaşlardan biri Kürtçe bir şeyler söyledi. Bir diğeri güldü. 'Sen ne dedin?' diye sordum. 'Güzel kardeşim, nasılsın, iyi misin?' dedim' dedi. ... zorlayınca söyledi. 'Sen çok güzel bir kadınsın. Benim sevgilim olsana' demiş. Küfür ettim, cesaret edip şikâyet edemediler. Şikâyet etse işten atılırdım. O an ben şikâyet etseydim iki tanığım vardı. Ama en fazla tutanak yerd, işten atılmazlardı, diye düşündüğüm için şikâyet etmedim. Duyuyorum; bir kadına bağırp çağırıyorlar... Herkesin içinde genelde gidip ağlıyor kadın arkadaşlar. Kadınlar evde bunu görüyor. Sindirilmişiz, hayatımızın her alanında böyle yaşamışız ve böyle alıştırmışız." (İstanbul, depo, yaş 35)*

*"Bizim bölüme yeni bir takım lideri geldi. Bana iki terbiyesizlik yaptı. Kendisine işle ilgili soru sorduğumda 'Sana ne işine bak, sen kimsin' sözlerine maruz kaldım. 'Sen kimsin, bana böyle davranamazsın' dedim. Kavga ettik. İkimiz de ofislik olduk. 'Kimse kusura bakmasın, kimse bana böyle davranamaz' dedim müdürlere. İkimize de geri bildirim (uyarı) verdiler." (İstanbul, depo, yaş 32)*

İşyeri mekanı sokak olunca tacize uğrama riskini de artırıyor. Özellikle belediyelerdeki temizlik işçisi kadınlar sık sık tacize maruz kaldıklarını dile getirdiler. Bu kadar sık yaşanması direnç mekanizmalarını da beraberinde getiriyor. Ses çıkarıp etraftakileri harekete geçiriyor ya da kendilerini korumak için sopalarını kullandıklarını ifade ettiler. Fazladan önlemler alanlar da yok değil:

*"Sokakta çalışıyoruz diye sanki her işi yaparız sanıyorlar, eskiden daha çok rahatsız ediyorlardı artık pek yok. Biber gazımız bile var, hiçbir şey yapamazlar bize" (Eskişehir, belediye, temizlik işçisi, 32)*

Tacize karşı en büyük direnç mekanizması ise dayanışma. Sendikali yerlerde bu olanağa daha çok güven duyulduğu görülüyor. Kocaeli'de bir metal fabrikasında çalışan 32 yaşındaki bir kadın "Ustabaşının böyle şeyleri oluyordu. Şikâyet edip bölümden attırdık" diyerek örnek verdi.

### **3- TEMİZLİK, BESLENME VE BAKIM İŞLERİ ARTTI, ARTAN İŞLER KADINLARA YÜKLENDİ**

#### **"Pandemide yüküm iki katına çıktı, reklam izlerken bile ağlıyorum"**

Pandeminin önemli etkilerinden biri kadınların evde ve cinsiyete dayalı yüklerinin artması. Evdeki işlere ayırdıkları zamanda pandemi öncesine göre bir değişiklik olup olmadığını sorduğumuz ücretli çalışan kadınların yüzde 77'si, "değişiklik olduğu" söyledi. Bunların çok büyük kısmı ise değişikliği "işlere ayrılan zamanın artmış olması" şeklinde ifade etti. "İş yüküm azaldı" diyen oldukça az. Evdeki diğer kişilerin beslenme ve bakım işleri ile çocukların ve eşin ihtiyaçlarını karşılamak ise harcanan vaktin en çok arttığı alanlar. Yükte artış ise tek bir kalemde değil,

birden çok konuda. Sonuç olarak da kadınların yüzde 34'ü pandemi öncesine göre dinlenebilme zamanlarının azaldığını belirtti.

*"İşyerinde yaptığım işi bir de eve gidip yapıyorum. Daha dikkatli olmak için mecbur kalıyoruz. Evdeki tüm bireylerin sağlıklarını, hijyenlerini düşünmek yine kadınlara kalıyor" (Ankara, sağlık alanında yemekhane işçisi)*

*"Pandemi döneminde yüküm iki katına çıktı. İşten çok evde daha çok yorulduğumu hissediyorum. Hem kafa olarak hem de beden olarak müthiş derecede yıpranmışlık hissediyorum. Bir reklamı bir diziyi izlerken bile kendimi ağlarken buluyorum" (İstanbul, tekstil depo işçisi)*

*"Evdeki iş yüküm de arttı. Uykumu dahi alamıyorum doğru dürüst" (Adıyaman, gıda işçisi)*

İşyerindeki yoğunluk da, evdeki yükler de belirleyici bir değişken oluyor. Tekirdağ'da petrokimya işkolunda çalışan 50 yaş üzeri bir kadın işçi "12 saat çalışma başlayınca evde geçirdiğimiz zaman azaldı" diyerek bu kez çalışma yoğunluğundaki artışa dikkat çekti.

Evdeki yoğunluk için bir de evin içine yayılan "işyeri mesailerini" vurgulanmalı. Evlerin de işyerinin bir uzantısı haline getirilmesi, evdeki "işyeri" sorumluluklarını da artırıyor. Dönüşümlü çalışmanın bitimine vurgu yapan Ankara'da sözleşmeli bir sosyal hizmet uzmanı kadın, "Normal çalışmaya dönüp yoğunluğum arttığandan beri işi eve taşımak zorunda kalıyorum" dedi.

Evdeki işin azaldığını söyleyen bir kadının azalma sebebi ise başka bir gerçeği, yükün kız çocukları tarafından devralındığını gösteriyor: "Benim kızlar okula gidemediği için işleri onlar aldı, azaldı benim yüküm o yüzden" diyor Eskişehir'de belediyede çalışan bir temizlik işçisi kadın.

Çalışırken evde bir de ek iş yapma zorunluluğu yükü artıran başka bir faktör; kadınların yüzde 5'i bu dönemde yapmak zorunda kaldıkları ek işler nedeniyle yükünün arttığını söyledi.

## **Ağır yükler kadınları işi bırakma isteğine getiriyor: "Daha güzel şartlarda çalışmak istiyorum"**

Ev içi işlere, çocukların/aile üyelerinin bakımına yetişememe nedeniyle işi bırakmayı hiç düşünüp düşünmediklerini sorduk. Cevaplar geçim şartlarının, işsizliğin altını çizirken, çalışıyor olmanın kadınlar için vazgeçilemezliğine işaret ediyor. Geçimin zorluğuna kriz ve pandemi de eklenince tüm ağır koşula rağmen "işte kalma" zorunluluğu daha da keskinleşiyor. Kadınların yüzde 89'unun pandemi öncesine göre evin ihtiyaçlarını karşılamada daha fazla zorlandığını göz önünde bulundurunca işten vazgeçmenin imkansızlığı daha belirginleşiyor.

Derinlemesine görüşmelerde kadınların yarıdan fazlası işten ayrılmayı düşünmediğini, geri kalanı ise kafasından geçirdiğini ifade etti. Kadınları işten ayrılma fikrine getiren durumun bir yandan iş yoğunluğu bir yandan iş dışı yüklerin ağırlığı, her şeye yetişmeye çalışırken her anlamda hırpalanmaları olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle çocuklara daha fazla zaman ayırma isteğinin öne çıktığı örnekler var. Ayrılmayı düşünmüş olanların üçte biri "Düşündüm, ama ..." diye başlıyor cümleye ve ayrılamama nedenlerini sıralıyor: "Ama mecburum, ama borçlar, ama geçim, ama iş bulma zorluğu ..."



*"Özellikle çocuklarım küçük olduğu yaşlarda çok düşünmüşümdür. Büyüdüler ama hala dönem dönem düşünüyorum. Özellikle akşam yemeği hazırlamak bile düşündürüyor. Hafta sonu yemek yapıyorsun. Hafta içi dolap yemek yapacak malzeme ile tıklım tıklım olsa bile eve geldiğinde enerjin bitmiş oluyor. Yemek yapacak gücü kendimde göremediğim için dolaptaki her şey çürüyordu. Emegiğim çöpe gidiyor diye çok üzülüyordum." (İstanbul, tekstil işçisi)*

*"Çok istemişimdir. Ama hiç yapamadım. Bazen kendi banyomu bile geciktiriyorum. Kendime ayırdığım özel bir zamanım yok." (Bursa, tekstil sektörü, kalite operatörü)*

Kadınların çalışmayla ilgili beklentilerini ve belki de en ortak duygularını ise İstanbul'dan bir tekstil işçisi kadın ifade ediyor: "Öyle bir şansım yok. Hiç de işten ayrılmayı düşünmedim. Daha güzel şartlarda çalışmak istedim."



## Çocuk bakımında aileler kendi kaderine terk edildi; Çocuklar aylar boyunca evde yapayalnız kaldılar

Pandemide çocuk bakımı için hangi olanakları kullandıklarını sorduk. Uzun bir süreçten bahsettiğimiz için çoğunluğu tek bir yöntemi değil farklı yöntem kombinasyonlarını kullanmışlar. 680 kadın içinde bu soruya cevap veren, çocuğu olan 341 kadının cevaplarını değerlendirdiğimizde, çocuk bakımında en çok başvurulan kaynakların başında büyükanne - büyükbabalar geliyor (126 kadın, yani kadınların yüzde 37'si). Bunların içinde 100'ü çocuklara sadece büyükanne anne- babanın baktığını söylerken diğerleri ayrıca başka akrabalar, komşuya bırakma, evde yalnız bırakma gibi seçenekleri de kullanmışlar.

Sarsıcı diğer sonuç ise, çocukların çok ciddi oranda evde tek başlarına kalmış olmaları. 341 kadının yüzde 34'ü (116 kadın) çocukları evde yalnız bıraktıklarını söyledi. Daha vahimi ise, evde yalnız bırakmak, bu 341 kadının yüzde 29'u (100 kadın) için salgında bulabildikleri tek çare olmuş; başka ikinci bir seçenek olmadan.

Çocuk için izin verilen kadın sayısı sadece 3, eşlerine izin verilen ise sadece 9. Eşlere verilen izinlerin 3'ü de üstelik tüm süre için geçerli değil. İzin olmayan günlerde evde yalnız bırakmak dahil diğer seçenekler kullanılmış.

Kamu çocuk bakım olanaklarının da kapatıldığı bu ortamda 341 kadının içerisinde sadece 7'si çocuğunu kreşe gönderebilmiş durumda. Yine kreş de, bu imkana ulaşabilen 7 kadın için bile sürekli bir çözüm olamamış; 4'ü kreşe gidemediği zamanlarda çocuğunun anne-babası ve bakıcı tarafından bakıldığını ifade etti.

## 4- PANDEMİDE HANE İLİŞKİLERİ

### "Herkes evde, maddi sıkıntılar, gerginlik had safhada..."

Salgının hane içindeki yaşamları ve ilişkileri nasıl etkilediği de çalışmada cevap aradığımız sorulardan. Kadınların yarısı, salgın döneminde ilişkilerde değişiklik olmadığını söylüyor. Yüzde 38'i salgında ilişkilerin olumsuz yönde, yüzde 11'i ise olumlu yönde değiştiğini ifade etti.

Olumsuz değişim olarak tarif edilenler "salgın nedeniyle aile bireyleriyle görüşmemek/ sınırlı ve mesafeli görüşmek; aile içi tartışmalar; gerginlik, sinirlilik; birbirine tahammülsüzlük, tartışmaların artması; artan kaygılar; maddi sorunlar ve geçim kaygısının oluşturduğu stres ve endişe" olarak kümeleniyor.

*"Ailemin yüzünü dahi göremedim. Psikolojik olarak kendimi yalnız hissediyordum" (Kocaeli, depo işçisi)*

*"Birbirimize karşı tahammülsüzlük arttı" (İstanbul, Tekstil işçisi)*

*"Çocuğumdan 3 ay ayrı kaldım. Bu sürede aile bağlarımız zedelendi." (İzmir, hemşire)*

*"Ev iş arasında mekik dokumaktan nefes alamıyorum, evdekilerle istemeden tartışıyorum" (İstanbul/ tekstil işçisi)*

Salgında ilişkilerin olumlu etkilendiğini ifade edenlerin ise neredeyse tamamı, olumluluğu "aile bireylerinin öncesine göre daha fazla birlikte vakit geçirebilmeleri" olarak ifade etti. "Ailemle daha çok vakit geçirdim", "Çocuklarla daha çok vakit geçirebildik", "Ev ahalisi birbirine daha çok kenetlendi" dedi kadınlar. Hayatın yoğunluğunda birbirlerine ve çocuklara yeteri kadar vakit ayıramama sorununu ve önemli bir ihtiyaçlarını vurguluyorlar aslında:

*"Eskiden herkes işte olduğu için çok fazla bir arada vakit geçirme imkanımız olmamıştı. Şimdi, ailemle daha uzun süre birlikte oluyorum, bu da beni daha mutlu ediyor." (Ankara, sağlık işkolu yemekhane işçisi)*

*"Eşim AVM'de çalıştığı için çocuklarla kısıtlı zaman diliminde görüşebiliyordu. Şimdi ise çalışma saatleri daha uygun düzeyde ve aile olarak daha kaliteli zaman geçirebiliyoruz." (Denizli, basın çalışanı)*

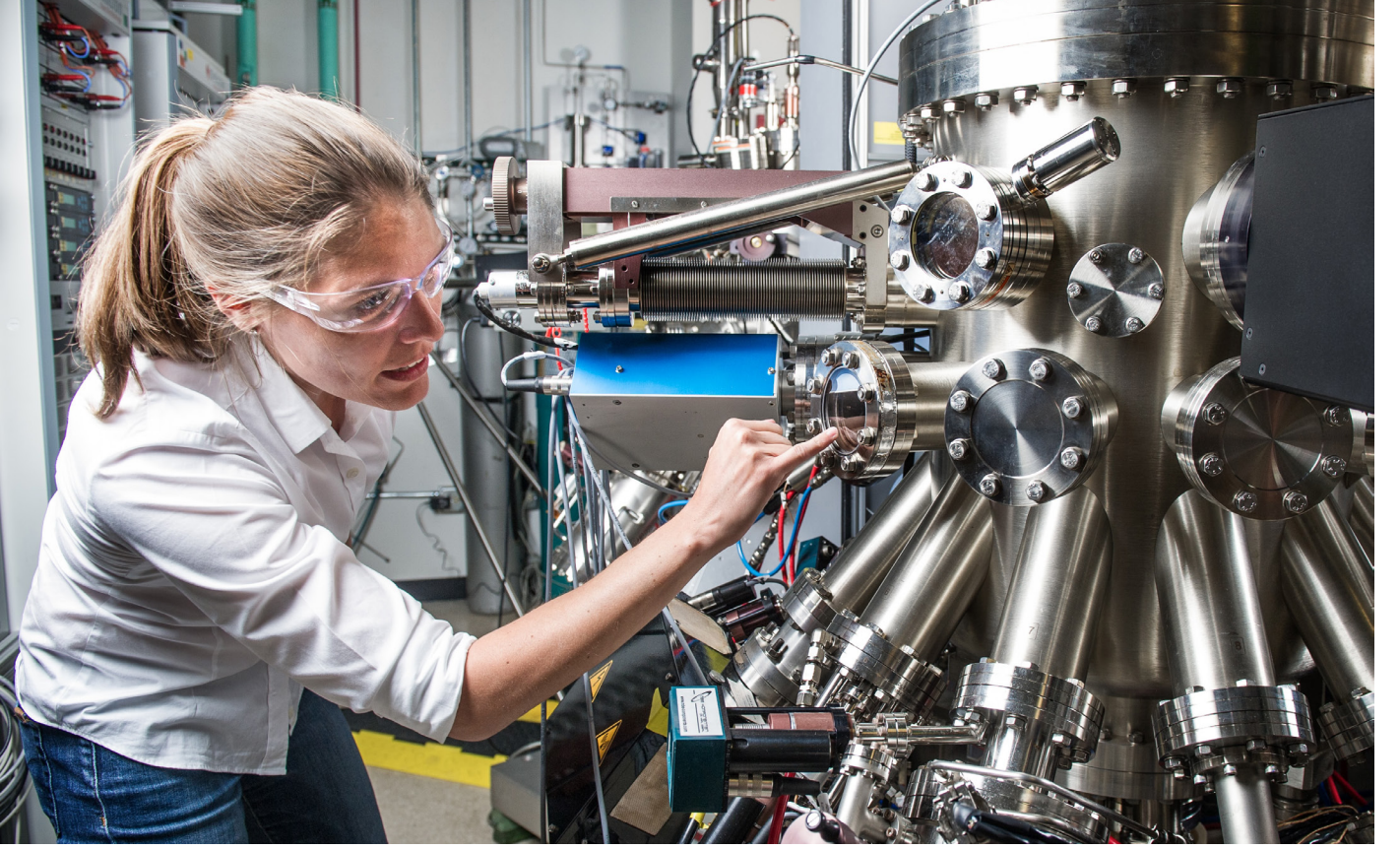
*"Çocuklar açısından birlikte zaman geçirdik, küçük çocuğumun büyümesini görebildim. Pandeminin bana tek artısı bu oldu diyebilirim" (Tekirdağ, büro işçisi)*

## 5- PANDEMİDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

### Kadınlar daha çok şiddete uğradı, yakınlarının yaşadığı şiddete daha çok tanık oldu

Görüştüğümüz kadınların yüzde 79'u pandemide kadınlara şiddetin arttığı değerlendirmesi yaptı. Bu değerlendirmeyi kendi gözlemlerine, deneyimlerine ve yakınlarında karşılaştıkları örneklere dayandırdılar. Şiddetin arttığını düşünen kadınların üçte biri, kendi hayatlarından ya da en yakın çevrelerinden tanık oldukları/ haberdar oldukları şiddet deneyimlerini aktardı. Hayatı boyunca ilk kez pandemi döneminde şiddete uğradığını anlatan kadınlar oldu:

*"Kesinlikle [şiddetin arttığını] düşünüyorum. Ben kendim gördüm, fiziksel şiddet bunun ilk örneği. Sen sesini çıkartınca o da şiddete başvuruyor. Pandemide arttı bu durum, bizzat ben yaşadım." (Ankara, sağlık işkolunda yemekhane işçisi)*



*"Ben şiddet gördüm, hayatımda ilk defa eşimden dayak yedim." (İstanbul, metal işçisi)*

*"Kendim yaşadım, eşim psikolojik şiddet uyguladı, işsiz kalmasından dolayı bana karşı davranışları değişti" (İstanbul, metal işçisi)*

*"Geçim sıkıntısından eşimden şiddet görüyorum. Daha önce şiddete maruz kalmamıştım. Çünkü birbirimize çok zaman ayırmıyorduk." (İstanbul, temizlik işçisi)*

*"Eşim işsiz kaldı bu sürede hep evdeydi. 2 defa tartışma çıktı, bir defa da bana vurdu." (İstanbul, tekstil işçisi)*

Kadınlar, yakın çevrelerinde gerçekleşen şiddete tanıklıklarını da anlattılar:

*"Ablam eşinden şiddet görüyor, iş gücü olmadığı için eşinin öfkeli olduğunu söylüyor." (İstanbul, tekstil işçisi)*

*"İşyerinde eşi tarafından şiddete maruz kalan arkadaşım var. Üstelik ailesi de yanında olmadı. Biz yanında olup destek olmaya çalıştık. Hatta başörtüsünü çıkarıp artık açık olmak istediği için kendi ailesi saçını kesti" (Gebze, Petrokimya, makine operatörü)*

*"İşsiz kalan bayan arkadaşlarımın eşleri tarafından para getiremediği için şiddete dönüşen kavgaları oldu." (Balıkesir, AVM temizlik işçisi)*

*"Yaşadığım mahallede çok fazla kadın şiddete uğradı." (İstanbul, metal işçisi)*

*"Arkadaşımın eşi çok konuştuğu için eşine şiddet gösterdi." (Adana, tekstil işçisi)*

*"Şiddet artıyor. İşsizlik artışının buna sebep olduğunu düşünüyorum. Erkekler de evde olunca pandemide, kadınlara evi zehir ettiler. Bir arkadaşımın eşi bu süreçte ona dayak atmış mesela. Arkadaşım hepsine rağmen hem çalışıyor hem çocuğuna bakıyor işte." (İstanbul, depo işçisi)*

Çalıştığı işyeri nedeniyle şiddetin artmasından haberdar olan kadınlar da vardı:

*"Pandemi süresince acil serviste kadınların şiddet yüzünden başvuru sayıları arttı." (İstanbul, tıbbi sekreter)*

*"Bize bu yönde başvuru arttı, aslında oradan da fark ediliyor şiddetin artışı." (İstanbul, Belediyede görevli sosyolog)*

## 6- PANDEMİNİN DUYGUSAL YÜKÜ

### Tükenmişlik, kaygı, gerginlik, mutsuzluk had safhada

Duygular; hem salgının önümüze çıkardığı sorunların kadınlar üzerindeki etkilerinin boyutuna, hem de ihtiyaçlara dair önemli ipuçları verir. Kadınlara, "Salgın öncesine kıyasla kendimi daha yorgun ve tükenmiş hissediyorum" cümlesine ne derece katılıp katılmadıklarını sorduk. Yüzde 70'i kesinlikle katıldıklarını, yüzde 15'i katıldıklarını, yüzde 10'u da biraz katıldığını söyledi. Yani kadınların yüzde 95'i salgın öncesine göre daha yorgun ve tükenmiş durumda. Nedenlerini ise ortaya gören kimi örnekler şöyle:

*"Bitmişlikleri oynuyorum derler ya o durumdayım. Pandemi öncesinde zaten hayatımız zordu şimdi iki katı zorlaştı. Çocuğumun ihtiyaçları için zaten çalışıyorum. Yetişebilmek için mesaiye kalıyorum. Çocuğun evde tek kalacağı düşüncesi kafayı yediriyorken buna bir de eğitim alamıyor olması eklendi. Her şeye birden yetişmeye çalışıyorsun. Bu da sinirlerimi alt üst ediyor." (İstanbul, tekstil depo işçisi)*

*"Evet tükenmiş hissediyorum ama bu durum pandemiyle ilgili değil. bir kadın olarak çocuğun sorumluluğu, sürekli çalışmak, aldığı ücretin yetmemesi... Ek iş yapma zorunluluğu. Ek iş de mesela badem sattım bir sürü uğraştım. Ek bir enerji istiyor, çocuğun zamanından çalmak ya da kendi dinlenme zamanından olmak anlamına geliyor. Çocuğun bakımından iki insan sorumlu sözde ama sadece kadınlara kalıyor. Hele de boşanmışsan tüm yük sende... Baba hayatına devam ediyor kaldığı yerden ama kadının hayatı kalmıyor." (İzmir, genel hizmetler işçisi)*

*"Evet, her konuda kısıtlanmış, sınırlanmış hissediyorum. Çoğu zaman dışarı çıkmak, insanlarla yüz yüze açık havada iletişim kurmak insani bir ihtiyaç diye düşünüyorum. Yalnızca yemek, içmek, uyumak gibi temel ihtiyaçlarımızı gidermeye çalıştığımız bir hayat insanı tüketiyor, yok ediyor." (İzmir, asistan doktor)*

*"Diyorum. Çok fazla borcumuz var. Ay sonunda sadece 200 TL kalıyor. Sen bütün bir ay boyunca çalışma aşısını al gelen para borca gitsin. Böyle olunca çok zoruma gidiyor. Gider o kadar çok ki yetişememek çok yoruyor üzüyor. Özellikle çocuklarımız bir şey istediğinde daha çok üzülmüyorum." (Aydın, tekstil işçisi, yaş 31)*

*"Özgürlük yok, nasıl [tükenmiş] hissetmeyeyim. Her şeye yetişmeye çalışıyorum ama olmuyor. Sürekli çalışıyorum. Kendime sadece banyo yaparken ve oje sürerken zaman ayırabiliyorum. Kendim için bir şey yapmak istesem onda da sabah erken kalkmam lazım, yine uykudan fedakarlık yapıyorum." (İstanbul/ depo işçisi)*

Kadınların duygu durumlarını anlamaya yönelik başka bir soru ise, salgın döneminde en yoğun yaşadıkları üç duyguyu seçmeleri idi. Kadınların yüzde 78'i "kaygı/endişe", yüzde 53'ü "gerginlik/sinirlilik", yüzde 51'i ise "mutsuzluk" duygusu yaşadığını belirtti. Bu üç duygunun ardından en çok yer verilen duygular ise karamsarlık ve korku.

## 7- ÖRGÜTLENME EĞİLİMLERİ

### Sendikalı Olmak ya da Olmamak, Bütün Mesele Bu Mu?

Yaptığımız görüşmelerde kadınlara "Pandemi döneminde koşulları ve zorlukları düşündüğünüzde, sizce sendikalı olmakla, sendikasız çalışmak arasında bir fark var mı?" sorusunu yönelttik.

"Var" diyenlerin oranı yüzde 66, "Yok" diyenlerin oranı yüzde 27, "Bilгим yok" diyen ya da bu soruya yanıt veremeyenlerin oranı yüzde 7 oldu.

"Pandemi döneminde sendikalı olmakla, sendikasız çalışmak arasında fark var" diyen kadınların ifadelerini grupladığımızda, kadınların en çok "hakları kullanmak" konusunda sendikalı olmanın önemli olduğunu dile getirdiğini gördük. ("*Sendikalı olunca hak aramak daha kolay*", "*Sendikanın olduğu yerde birçok hakka sahip olabiliyoruz*", "*Haklarımızı sendika olunca daha rahat alabiliriz*", "*Sendikalı olanların hakları daha iyi korunuyor*" vb...)

İkinci en çok dile getirilen konu ise "güvence" oldu. ("*Sendikalı olanlar daha güvenceli çalışıyor*", "*Hep güvencesiz yerlerde çalıştım. Artık çok yoruldum ve değersiz hissediyorum. Sendikalı olsa böyle olmazdı, güvencem olurdu diye düşünüyorum*", "*Sendikalı olunca işten çıkarılmalar biraz daha zor*", "*Sendikalı olsan işten çıkarılma tehdidi vs gibi durumlar daha az olur*" vb)

Üçüncü en çok dile getirilen konu ise "birlik ve dayanışma ihtiyacı" idi. ("*Sendikasız çalışma yalnızlık duygusu veriyor, umutsuzluk gibi...*", "*Sıkıntılarımızı belki çözebiliriz, hiç olmasa dinleyecek birileri olurdu*", "*Kendini yalnız hissetmiyorsun. Taleplerini daha kolay iletiyorsun*" vb...)

Ücret, çalışma koşulları ve baskı ile ilgili konular ise görece daha az dile getirilen "fark"lar oldu. ("*İdare baskısı sendikalı olanlara daha az yapılabilir*", "*Yediğimiz yemekten tutun da, amirlerin, ustaların tavrı kesinlikle daha farklı olurdu*", "*Baskının, aşağılanmanın olmadığı, çalışma koşullarının daha iyi olacağını düşünürüm sendikalılıkta...*" "*Sendika gelecek korkusuyla bile zam yapıldı. Gerisini siz düşünün*", "*Bazı fabrikalar izne çıkıp, tam maaş aldılar, biz ücretsiz izne çıkarıldık*" vb...)

"Sendikalı olmakla olmamak arasında fark var" diyen kadınların yüzde 4'ü, bu farkı anlatmak için sendikalı işyerleri ya da sendikalı yakınlarının, tanıdıklarının koşulları ile karşılaştırmalar yaparak, ya da kendi çalışma yaşamlarındaki sendikalılık deneyimleri üzerinden örnekler verdi. ("*Biz sendikasız, yanımızda sendikalı olan işyerlerinde her şey daha farklı*", "*Daha önce sendikalı yerde çalıştım. Tüm sosyal hakları vardı ve çalıştığın saat belliydi burada belli değil ve çöp kadar değerimiz yok*", "*Ben sendikalı çalışmadım ama eşim sendikalı çalışıyor, işyeri her türlü haksızlığı yapamıyor eşime ama ben sendikasız çalıştığım için patronlar işlerine nasıl geliyorsa öyle davranıyor*", "*Daha önce kadrolu olmasam da sendikalı iş yerinde çalıştım. Bize bile neredeyse tüm sosyal ve diğer hakları sağladılar*" vb...)



Pandemi döneminde sendikal bir iş yerinde çalışmayan kadınların büyük çoğunluğu "sendikalı çalışmanın farkını" ağırlıklı olarak haklarını korumak, iş güvencesi, pandemide koruma önlemlerinin sağlanması ve ücretlerin artırılması konuları üzerinden dile getirdi.

*"Elbette ki sendikalı iş yeri ve sendikasız işleri arasında fark var. Sendikalı iş yerinde çalışsaydım bu kadar çok baskıya maruz kalmazdım. Makinacı olduğum halde 'Hadi şu yerleri de süpür, hadi şu kolileri de kaldır diyemezlerdi. Benim yaptığım iş belli olurdu. İşten çıkartılmaktan korkuyorum. Artık çok yoruldu. Çalışmak çok ağır geliyor. Ama bir gün pes edip kendim çıkarsam tazminatım yanar diye korkuyorum. 7-8 yıl emek verdim ben bu iş yerine. Daha çok işsiz kalma korkum var. 50 yaşına gelmişim çıkarsam. Çalışmak istemiyorum ama çalışmazsam nasıl yaşarız. Korkusu ağır basıyor. Bu nedenle direniyorum. Genç bir işçi ile ben aynı tempoda çalışmıyorum elbette. Sendikalı olsaydım yaşıma rağmen sendikam bana sahip çıkardı. Ben emekli olana kadar işten atılma korkusu yaşamadan çalışırdım. Haklarımı alırdım" (İstanbul, tekstil işçisi, 50 yaşında)*

Ancak "Sendikalı olmak önemli, ama nasıl bir sendika olduğu daha önemli" sonucu çıkarılacak ifadelerde bulunan kadın oranı da az değil.

*"Mevzu bence sendikalı ya da sendikasız olmak değil. İşçilerin haklarını arama çabaları sendikasız işyerlerinde bile görüldü. Önemli olan işçinin birlik olması, birliğini koruması, işçi kendi içinde birlik olmayınca, sendikalı olunca sendika bir şeyi tek başına değiştirmiyor" diyor. Aynı işyerinde çalışan 32 yaşındaki kadın "Sendikalı çalışsaydık daha iyi olurdu diye düşünüyorum. İyi kötü sendikalar haklarımızı koruyor. Benim kuzenim sendikalı iş yerinde çalışıyordu. Maaşı dışında üç ayda bir tam maaş ikramiye alıyordu. İşe gitmediği diye kesilmiyor. Ücretsiz izin kullandığında maaşı kesilmiyor." (İstanbul, depo işçisi, yaş 21)*

Pandemi döneminde sendikal bir işyerinde çalışan kadınlar arasında sendikalarından ihtiyaç duydukları desteği görmediklerini anlatan çok sayıda kadın vardı.

*"Biz sendikalıyız ama sendikasız gibiyiz. Sendikaya güvenmiyoruz, sendikaya ulaşamıyoruz. TİS süreci yaşıyoruz. Anlaşma sağlanamadığı için ikramiyelerimiz kesildi. Kesinti neden yapıldı, ne zaman ödenecek belli değil. Zamlar, aldığımız paralar çok düşük. 16 yıldır çalışıyorum, en iyi elemanlardanım, en yüksek maaş alanlardanım ama aldığım para asgari ücret." (Eskişehir, tekstil işçisi, yaş 34)*

*"Bizde sendika yok, ben üyeyim sadece ama avantajını görmedim. Sendikalı olmak önemli ama sendika işverenle anlaşmıyor. Sendika gibi çalışmıyor ki..." (Ankara, sağlık işkolunda taşeron işçi, 43 yaşında)*

Bu süreçte sendikalı olmanın önemine dikkat çeken sendikalı kadınların ise neredeyse tamamı pandemi döneminde sendikalarıyla birlikte hijyen, koruma, iş güvencesi ve ücretli izin konusunda kazanım elde etmiş kadınlardı.

*"İşe girdiğinin ikinci haftasında sendikaya üye olmuş biri olarak söylüyorum en kötü sendika bile sendikasızlıktan*

*iyi. Sendikamızın kadınların bilinçlenmesi açısından ciddi bir çalışma yürüttüğünü düşünmesem de önemli kazanımlar elde edildi. Eleştirsem de sendikalı olmak çok önemli.” (İzmir, Belediyede kadrolu işçi, yaş 40)*  
*“Pandemi döneminde il müdürü ile yaşadığımız sorunları sendikamızın çabalarıyla bir derece çözebilmiştik. Sendikam olmasaydı il müdürü baskıcı uygulamalarını artırarak sürdürecekti” (İzmir, hizmet işkolunda kadrolu memur, yaş 39)*

## **Ortak Hareket Ederek Elde Edilen Kazanımlar: “Gücümüz Birliğimiz”**

“Pandemi sürecinde işyerinizde çalışma arkadaşlarınızla ortak hareket ederek elde ettiğiniz bir kazanım oldu mu?” sorusuna yüzde 77 oranında ‘hayır’, yüzde 20 oranında ‘evet’ yanıtı aldık. Katılımcıların yüzde 3’ü bu soruya yanıt vermedi.

Evet yanıtı verenlerin, bu süreçte birlikte hareket ederek elde ettiği kazanımlar ağırlıklı olarak üç başlıkta toplanıyor:

**Birincisi;** Pandemi koşullarında işyerinde sağlanması gereken hijyen malzemeleri ve sosyal mesafeye uygun alan düzenlemelerinin işçi sağlığına göre gerçekleştirilmesi. Kadınlar pandemi sürecinde işyerlerinde kimi zaman maske/siperlik dağıtılmasını, tek kullanımlık plastik bardak verilmesini, masalar arası paravan konulmasını sağlamak, kimi zaman müdürün bir kadın işçiye hakaret etmesinin ardından 1 saat iş bırakarak özür diletmek, üst üste zorunlu mesailere karşı çıkmak gibi deneyimlerle birlik fikrini somutlaştırdıklarını ve kazanım duygusunun onlara güç ve güven verdiğini anlatıyorlar.

Kocaeli’den 45 yaşındaki bir tekstil işçisi “İşçilerin hep birlikte ısrarıyla dezenfektasyon yaptırabildik işyerine” derken, İzmir’de 35 yaşındaki bir market çalışanı “Birlikte hareket ederek dinlenme ve yemekhane koşulları, WC temizliği gibi konularda taleplerimizi karşılattık” diyor. Kocaeli’de 31 yaşındaki bir petrokimya işçisi “Maske sağlanması, çalıştığımız pasajların vardiya teslimlerinde temizlenmesi ancak bizim birlikte hareket etmemizle mümkün oldu” derken, Ankara’da 42 yaşında büro işkolundan bir kadın “Yemek kalitesini düşürmüşlerdi. Hep birlikte karşı çıktık, ‘Bu şekilde çalışmayız’ dedik ve eski düzen yemek çıktı” diyor.

**İkincisi;** pandemi sürecinde işçilerin çalışma koşullarının ağırlaştırılmasına, pandemi bahanesiyle sömürüyü artıran uygulamaların hayatına geçirilmesine karşı çeşitli kazanımlar söz konusu. Tekirdağ’dan 51 yaşındaki plastik işçisi “12 saat çalışmamak, cumartesi gece vardiyasında 8 saat çalışmak için imza topladık” derken, İstanbul’dan 47 yaşındaki metal işçisi “15 gün işe ara verdiğimizde yıllık izinlerimizin kullanılması söz konusuydu, izinlerimizin bir kısmının idari (ücretli) izin olarak değiştirilmesini sağladık” diyor. Adıyaman’da 22 yaşında bir tekstil işçisi “Müdürün bize hakaret etmesinin ardından bütün arkadaşlarla birlikte kararlaştırıp çalışmayı durduk. Müdür gelip özür dileyene kadar iş başı yapmadık” derken, Adana’da eğitim danışmanlığı yapan 29 yaşında bir kadın “Çıkışı verilen bir arkadaşımızın tazminat alması yönünde ortaya sürülen engelleri kabul etmeyerek bu konuda kazanım sağladık” diyor. İstanbul’da maske yapımında çalışan 19 yaşındaki bir tekstil işçisi kaldırılan çay molalarını geri aldıklarını anlatırken, İstanbul’dan bir metal işçisi “Kod 29’la arkadaşlarımızın atılmasını engelledik” diyor.



**Üçüncü** olarak ise "sendikalaşma"nın da işçilere tarafından bu süreçte ortak hareket ederek elde edilen kazanımlara örnek verildiğini, bu süreçte imzalanan Toplu İş Sözleşmeleri'ndeki kazanımlar da "pandemide ortak hareket ederek elde ettiğimiz kazanımlar" olarak ifade ediliyor.

*"Pandemi nedeniyle sözleşme dönemi uzadı, grevle tüm isteklerimizi aldık." (Kocaeli, petrokimya işçisi, yaş 29)*

*"Toplu iş sözleşmesi imzalayarak ücret eşitliğini az da olsa sağladık. Kadına yönelik şiddetle ilgili önleyici maddeler eklettik. Geçmiş kazanımlarımızı koruduk" (İzmir, belediye bağlı çalışan öğretmen)*

*"Toplu iş sözleşmesi imzaladık. Ücret eşitsizlikleri vardı. 45 ayrı grup, 120 ayrı ücretlendirme vardı, 3 bin alan da vardı 10 bin alan da... Eşitliği sağlama konusunda önemli kazanımlar elde ettik. Sosyal haklar da cabası. 8 Mart ücretli izinliyiz. Taciz ve şiddet vakalarıyla ilgili ciddi yaptırımlar uygulandı. Regl izni aldık. Bir kısmı önceki dönemden kazandığımız haklar ancak koruduk ve geliştirdik. Bu tüm işçilerin birlikte hareket etmesi ve örgütlülüğüyle oldu, hem de pandemiye rağmen..." (İzmir, Belediyede kadrolu işçi, yaş 40)*

## **İşyerinde Hak Eylemleri: "Katılırim" Diyen Kadınlar Çoğunlukta**

"Pandemi döneminde işyerinizde bir hak için eylem yapılırsa katılır mıydınız?" sorusuna kadınların yüzde 75'i "evet", yüzde 19.5'i "hayır" cevabı verdi, yüzde 5.5'i ise yanıt vermedi.

"Katılırim" yanıtı veren kadınların büyük çoğunluğu, işyerlerinde eylem yapılırsa katılma nedenlerini ağırlıklı olarak "hak" kavramıyla açıkladılar. ("Hak almak için katılırim", "Hakkım için birlik olurdum, haklar beraberlikle kazanılır", "Bu hayata karşı çok doluyum. Bu kadar haksızlığın ortasında haklarımızı almak için en öne geçerim" vb...)

"Katılırim" diyen kadınların ikinci en ağırlıklı nedeni "birlik olma" ihtiyacı. ("Birlik olunması gerekiyor", "Birlik olursak hakkımızı alırız", "Birlik, beraberlik ve dayanışma olmadan sonuç alamıyoruz", "Birlikten kuvvet doğar ve sesimizi ancak böyle duyurabiliriz", "Birlik olmak güçlü olmaktır"...)

Katılmam yanıtı veren kadınların en büyük gerekçesi (yüzde 82 oranında) "işten atılma korkusu" idi. ("Hayattaki tek güvencem bu iş, kaybetmek istemem", "Eşim ve çocuklarım işsiz kaldılar bu dönemde, eve giren tek maaş benimki. İşten çıkarılma korkusu yaşıyorum bu sebeple katılmak istemem", "işten atılma ya da baskı görme korkusu sebebiyle katılmak istemem", "Ailemi bir benim kazancım ayakta tutuyor, işimi kaybetmekten korkarım", "Katılmam çünkü günlük işçi olduğumdan beni işten atabilirler, sigortam yok, 50 yaşındayım, yaşımdan dolayı başka iş bulmam çok zor" vb...)

Katılmam yanıtı veren kadınların ikinci ağırlıklı nedeni "güvensizlik" duygusu: ("Bizde ispiyoncu çok", "Bu işyerinde kimseye güven olmaz", "Ben katılısam başkası katılmaz, iş arkadaşlarıma güvenmiyorum", "Bana sıkıntı veren bi durumsa katılırdım ama çoğunluk katılıyorsa katılırdım, tek başıma sivrilmeydim" vb...)

Görüşme yaptığımız kadınlar arasında göçmen ve mülteci kadınlar da vardı; çalışmamızın diğer başlıklarında verdikleri cevaplarda ayırtedici farklılıklar olmasa da özellikle bu soruda bir farklılık dikkat çekici. Göçmen ve mülteci kadınlar yaşadıkları sorunlar karşısında işyerlerinde bir hak mücadelesi olduğunda katılacaklarını ama diğer işçilerin kendilerine yaklaşımından çekindiklerini ortaya koyuyorlar. Gebze'de bir gıda fabrikasında çalışan 20 yaşındaki Suriyeli kadının şu sözleri bu durumun özeti:

*"Katılırim. Ama ben Suriyeliyim. 7 yıldır birçok yerde çalıştım. Buna rağmen insanlar nasıl desem bana kötü bakıyor. Bana güvenirlir mi bilmiyorum. Ben onlara güveniyorum. Birbirimize güvenmeliyiz, birbirimizin aynısıyız, çünkü çalışma koşullarımız çok zor gerçekten."*

## **8- SORUMLU KİM?**

"Sizce işçi ve emekçilerin pandemi koşullarında yaşadıkları zorlukların sorumlusu kim?" sorusuna çalışmamıza katılan kadınların yüzde 72'si hükümet, yüzde 10'u işveren, yüzde 6 hiç kimse, yüzde 2'si hepsi yanıtını verdi.

"Sorumlu hükümet" yanıtını verenler arasında en çok dile getirilen konu; patronlara teşvikler verilirken işçilere ücretsiz izin ve kısa çalışma dayatılması oldu. İstanbul'dan metal işçisi bir kadının sözleri buna bir örnek:

*"En büyük sorumlu devlet, işverene de bu kadar rahatlığı veren devlet. Çarkın içinde ezilen yine işçi. Yasal düzenlemelerin etkisi yok. Teşvikler patronlara yapıldı. Kısa çalışma ödeneğinde de patronlar kazandı. Devlet sadece patronu koruyor."*

Devletin denetim yükümlülüğüne dikkat çeken, patronlarla devletin iş birliğinin işçilerin bu dönemdeki hak kayıplarını doğurduğunu söyleyen de çok sayıda kadın oldu. İstanbul'dan 42 yaşındaki gıda işçisi kadının sözleri bir örnek:

*"Hükümet çok haksızlık yapıyor. Mesela benim eşim yıllarca cumartesi ekstradan çalışmasına rağmen tam hakkını alamadı. Biz de kısmi çalışmaya çıkınca fark ettik. Bu niye denetlemiyor? Niye devlet bunu denetlemiyor?"*

*Benim çalıştığım yerde de patron çok para kazanmazsına rağmen bizim hakkımızı vermiyor. Hem hükümet hem patronlar birlikte suçlu bence."*

Kadınlar, pandemide herkese gelir güvencesi sağlayarak, sosyal koruma ile birlikte kapanma önlemlerinin alınmasına kaynak ayrılmaması gerçeğini hükümetin bir "tercihi" olarak değerlendiriyorlar. Kimi görüşmelerde ortaya çıkan "patronlara elde avuçta ne varsa seferber ettiler, bize gelince kasa hep boş" sözleri, bu tercihin sınıflı bir tercih olduğunun farkında olunduğunun bir göstergesi.

## **BU 8 MART'TA ÇOK OLACAĞIZ, KADINLARA REVA GÖRÜLENLERİN HESABINI SORACAĞIZ!**

8 Mart kadınlar için olan bitenin hesabını yapmak, bununla sınırlı kalmayarak sorumlulardan hesap sormak için de en güzel olanaklardan biri. Çalışmamız boyunca yan yana geldiğimiz kadınlar, büyük zorluklara ve olanaksızlıklara rağmen yan yana gelmenin, bu dökümü yapmanın kendilerine çok iyi geldiğini, "yalnız olmadıklarını" hissettiklerini dile getirdiler. Yaşamlarını, beklenti ve hayallerini konuşmanın, yaşananların sadece bir dökümünü yapmakla sınırlı kalmadan, "Birlikte neler yapabiliriz?" sorusunun da bir parçası, bir cevabı olmanın onlara çok iyi geldiğini, umut verdiğini paylaştılar.

Çalışmamız boyunca "Bunları böyle konuşunca ne çok şey yaşamışız da yine de ayakta kalmışız, vay be, diye düşündüm" diyen, "Buluşmak için iyi ki ısrar ettiniz, ilk defa nasılsın sorusunu duymuş gibiyim" diyen, "Kimse ile uzun zamandır böyle dertleşmemiştim, yaşayıp gidiyoruz, ne yaşadığımızı bilemiyoruz, aslında aynı şeyleri yaşayan ne kadar çok insanız, göremiyoruz, yalnızlık sarmalının içine takılıp kalıyoruz, yalnızlık duygum dağıldı" ve daha pek çok dayanışma duygusunu, birliktelik ihtiyacını dile getiren kadınla...

Bu 8 Mart'ta çok olacağız, kadınlara reva görülenlerin hesabını soracağız!





## NE İSTİYORUZ?

Kadınların aktarımları ve çalışmamızın sonuçları bir kez daha somutladı ki iş, eğitim, sağlık, sosyal koruma, insanca barınma ve beslenme, şiddetsiz bir hayat, eşit bir yaşam, özgürlükler ve demokrasi birbirinden ayrılmaz haklarımız.

Bu 8 Mart'ta ortak taleplerimizle bulunduğumuz her yerde haklarımız ve hayatımız için; **"Güvenceli İş, Şiddetsiz Yaşam ve Eşitlik İçin Örgütlü Mücadele"** diyerek buluşuyoruz:

■ Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine son verilsin, nitelikli ve parasız sağlık hizmeti güvence altına alınsın. Herkese hızla ücretsiz, yeterli miktarda aşı sağlansın. Maske, temizlik ve dezenfektan malzemelerin dağıtımı ücretsiz ve yaygın olarak sağlansın.

■ Pandemi sürecinde, zorunlu üretim alanları haricindeki bütün fabrika ve işyerlerinde işçilerin hakları korunarak üretime ara verilsin. Ücretsiz izin, kısa çalışma ödeneği, Kod 29 dahil işten atma uygulamalarına son verilsin. Çalışmak zorunda olan işçi ve emekçilerin çalışma süreleri, ücretlerinde kesinti yapılmaksızın kısaltılsın, sağlıklı çalışma ortamı, koruyucu ekipman sağlansın.

■ Zamlar geri alınsın ve zorunlu tüketim maddelerinden alınan vergiler kaldırılınsın. Yoksulluk sınırının altında geliri olan her hane için doğalgaz, su, elektrik, telefon-internet hizmeti ücretsiz sağlansın, kredi borçları faizsiz olarak ertelensin ve asgari bir gelir sağlansın.

■ Her alanda cinsiyet eşitliğini hayata geçirmek için somut adımlar atılsın. Kadınların ve çocukların kazanılmış haklarına yönelik tüm tartışmalara son verilsin.

■ Kadına yönelik şiddete karşı acil önlem planı açıklansın. İstanbul Sözleşmesi etkin bir şekilde uygulansın.

■ Kadınların 7/24 ulaşabileceği, farklı dillerde hizmet veren, ücretsiz, sadece kadına yönelik şiddet alanında çalışan ayrı bir Alo Şiddet Hattı; yeterli sayıda kadın danışma merkezi ve sığınak açılınsın.

■ İşyerlerinde her türlü şiddetin son bulması için önlemler alınsın, kadın işçilerin haklarını güvence altına almak ve uygulanmasını sağlamak için devlet ve sendikalar sorumluluğunu yerine getirsin.

■ Salgın yönetimi çocukların eğitim, bakım ve korunma hakları öncelenerek yapılsın. Özellikle kız çocuklarını eğitimin dışına iten, çocuk evliliklerin ve çocuk işçiliğinin önünü açan 4+4+4 eğitim sistemine son verilsin. 12 yıl kesintisiz ve parasız eğitime geçilsin.

■ Her mahallede ve işyerinde kolay ulaşılabilir, ücretsiz, nitelikli ve 24 saat hizmet verebilecek kreş, etüt merkezi ve çocuk bakım merkezi açılınsın.

■ İstihdamda ve yönetim kademelerinde cinsiyet eşitliğini sağlayacak önlemler derhal hayata geçirilsin.

■ Ülkemizdeki tüm mülteci/sığınmacı kadın ve çocukların şiddete karşı korunması, eşit istihdam ve vatandaşlık haklarının hayata geçmesi için etkin düzenlemeler yapılsın.